

UKRAIŃCY W SZKOLE LWOWSKO-WARSZAWSKIEJ

– Stepan Ivanyk –

Abstrakt. Tematyka komunikatu wpisuje się w badania nad jedną z najważniejszych formacji filozoficznych w XX wieku – Szkołą Lwowsko-Warszawską. W pracy dokonano analizy fenomenu Szkoły Twardowskiego z perspektywy dotychczas przez badaczy tego zagadnienia nie branej pod uwagę – a mianowicie uwzględniającej wielokulturowy charakter Lwowa, jako kolebki Szkoły. Uzasadnienie głównej hipotezy komunikatu, polegającej na stwierdzeniu przynależności szeregu czołowych przedstawicieli ukraińskiej myśli filozoficznej w przedwojennej Galicji do tradycji tzw. filozoficznej Szkoły Lwowskiej, wypełnia istotną lukę w badaniach nad Szkołą Lwowsko-Warszawską i rozszerza perspektywę jej pojmowania jako wielokulturowej formacji intelektualnej.

Słowa kluczowe: Szkoła Lwowsko-Warszawska, Szkoła Lwowska, Polskie Towarzystwo Filozoficzne we Lwowie, wielokulturowość.

1895-1939 – to lata istnienia we Lwowie i Warszawie światowej sławy szkoły filozoficznej, założonej przez wybitnego polskiego filozofa Kazimierza Twardowskiego. Szkoła ta podobnie do Koła Wiedeńskiego (Moritz Schlick, Rudolf Carnap) i brytyjskiej szkoły analitycznej (George Moor, Bertrand Russel) wpisywała się w nurt analityczny w filozofii europejskiej pierwszej połowy XX-go wieku. W światowej literaturze filozoficznej przyjęła się w związku z tym nazwa „Szkoła Lwowsko-Warszawska”. Termin ten wszedł do użytku naukowego po II wojnie światowej (do tego czasu mówiło się tylko o „Szkołe Lwowskiej” lub „Szkołe Twardowskiego”). Gdybyśmy jednak chcieli podać tutaj dokładną definicję „Szkoły Lwowsko-Warszawskiej”, natrafilibyśmy na duże trudności, z którymi już od lat borykają się zarówno polscy jak i zagraniczni (m.in. rosyjcy, ukraińscy, czescy) badacze¹. Oto najbardziej ogólna definicja, która miałaby „zadowolić wszystkich użytkowników wyrażenia «Szkoła Lwowsko-Warszawska»”: „Szkoła Lwowsko-Warszawska” – to grono uczniów Kazimierza Twardowskiego oraz uczniów jego uczniów, czyli grono badaczy różnych specjalności działających w określonych granicach czasowych (koniec lat dziewięćdziesiątych XIX wieku – koniec lat trzydziestych XX wieku) we Lwowie i Warszawie, zgrupowanych wo-

¹ Zob.: Zamecki [1977]; Woleński [1985]; Jadacki [2003]; Домбровський [2004]; Васюков [2006] i in.

kół Kazimierza Twardowskiego w sposób instytucjonalny i ideowy, lub przynajmniej ideowy”².

Istnieje jednak okoliczność, nigdy dotąd nie brana pod uwagę w badaniach „Szkoly Lwowsko-Warszawskiej”, która mogłaby wnieść pewną jasność w zrozumienie specyfiki tego fenomenu: zapomina się wszak, że Lwów w okresie powstania i istnienia w nim tej szkoły (1895-1939) był miastem wielonarodowym i wielokulturowym i między innymi było to wówczas największe centrum ukraińskiej kultury i nauki. W związku z tym naturalnie powstaje pytanie: czy szkoła Twardowskiego miała jakiś wpływ na kształtowanie się szeroko rozumianego ukraińskiego środowiska naukowego we Lwowie? Lub radykalniej: Czy można wskazać na przynależność kogoś ze znanych ukraińskich myślicieli przedwojennego Lwowa do tradycji Szkoły Lwowsko-Warszawskiej? Pozytywna odpowiedź na to pytanie miałyby ogromne znaczenie ze względu na to, że zostałyby wypełniona „biała plama” w historii ukraińskiej i polskiej myśli filozoficznej przedwojennego okresu, a przede wszystkim zostałyby ujawniona ważna z punktu widzenia ich wzajemnych relacji tendencja rozwojowa.

Pytanie „Kogo z Ukraińców możemy zaliczyć do przedstawicieli Szkoły Twardowskiego?” jest równoznaczne z pytaniem „Którzy z ukraińskich naukowców byli „zgrupowani wokół Kazimierza Twardowskiego w sposób instytucjonalny i ideowy, lub przynajmniej ideowy”³, innymi słowy byli „uczniami Twardowskiego lub uczniami uczniów Twardowskiego”?”. Zajmuje się też tym w swojej monografii Stepan Zamecki: „należałoby przeprowadzić także na wstępie analizę i konstrukcję pojęcia „uczeń” [Twardowskiego]... Gdy ktoś twierdzi, iż pewien osobnik był uczniem Twardowskiego (ewentualnie uczniem jego uczniów), chodzi o to, iż osobnik ten studiował u Twardowskiego (ewentualnie jego uczniów), czy też o to, iż uzyskał u niego (ewentualnie u jego uczniów) stopień naukowy, czy wreszcie o to, iż w poglądach jego zaznacza się wpływ poglądów Twardowskiego?”⁴. Przed udzieleniem odpowiedzi na to pytanie należałoby wskazać kryteria, ze względu na które w ogóle mielibyśmy podstawy zaliczać pewną osobę do przedstawicieli tej szkoły. Znany badacz Szkoły Lwowsko-Warszawskiej Jan Woleński w swojej monografii pisze: „Formację intelektualną, znaną jako Szkoła Lwowsko-Warszawska, wyznaczają następujące czynniki: genetyczny – działalność nauczycielska Kazimierza Twardowskiego i jego uczniów; geograficzny – usytuowanie szkoły we Lwowie i Warszawie; czasowy – szkoła

² Zamecki [1977] s. 35.

³ Ibid.

⁴ Ibid., s. 34.

powstała w końcu XIX wieku i działała do II wojny światowej; wreszcie merytoryczny – zasób wspólnych idei⁵. W naszym przypadku czynnik geograficzny zawęża się do Lwowa, czynnik czasowy zaś pozostaje bez zmian. Najbardziej istotnymi dla identyfikacji przedstawicieli tej szkoły natomiast są dwa inne czynniki – genetyczny i merytoryczny. Pierwszy z nich przewiduje, że osoba, którą mamy podstawy uważać za przedstawiciela Szkoły Lwowskiej, ma być bezpośrednim uczniem założyciela i centralnej postaci szkoły – Kazimierza Twardowskiego (lub jego uczniów). Kogo w takim razie możemy uważać za bezpośredniego ucznia Twardowskiego? Wiemy, że „działalność nauczycielska Twardowskiego i jego uczniów” właściwie dysponowała dwoma torami oddziaływania: przez Uniwersytet Lwowski oraz przez instytucję Szkoły: Polskie Towarzystwo Filozoficzne we Lwowie wraz z jego organem – czasopismem „Ruch Filozoficzny”. Dlatego, żeby wykluczyć wszystkie wątpliwości co do pewnej kandydatury na miano „bezpośredniego ucznia Twardowskiego”, trzeba z góry założyć, iż musi ona spełniać wszystkie poniższe kryteria:

- 1) Odbyte u Twardowskiego (lub jego uczniów) studia na Uniwersytecie Lwowskim;
- 2) Udział w działalności naukowej instytucji organizacyjnej szkoły Twardowskiego – Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie;
- 3) Udział w działalności organu PTF – czasopisma „Ruch Filozoficzny”.

Jeśli chodzi o kryterium pierwsze (odbyte u Twardowskiego studia na Uniwersytecie Lwowskim), to tutaj sprawa przedstawia się w sposób oczywisty: nie ma bowiem żadnej wątpliwości, że „przez ręce” Twardowskiego (oraz jego najbliższych uczniów – K. Ajdukiewicza, W. Witwickiego, M. Kreuzera i in.) w okresie jego nauczycielskiej działalności na Uniwersytecie Lwowskim (1895-1936) przeszło tysiące studentów narodowości ukraińskiej. Wśród absolwentów Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Lwowskiego znajdujemy kwiat ukraińskiej inteligencji Lwowa okresu międzywojennego. Chodzi przede wszystkim o wybitnego ukraińskiego filozofa, psychologa i pedagoga Stepana Baleya, który niewątpliwie był jednym z najbardziej znanych wychowanków Twardowskiego. Oprócz Baleya do grona ukraińskich studentów Twardowskiego również należeli: Jarosław Gordyński (krytyk literacki, pisarz, tłumacz, pedagog), Myrosław Kapij (krytyk literacki, pisarz, tłumacz, pedagog), Jarosław Kuźmiw (psycholog, pedagog), Stepan Ołeksiuk (filozof, psycholog, krytyk literacki, pisarz), Wołodymyr Janiw (psycholog, socjolog, pisarz), Wołodymyr Szajan (filozof, filolog), Myron Zarycki

⁵ Woleński [1985] s. 9.

(matematyk), Mychajło Rudnycki (krytyk literacki, pisarz, tłumacz), Milena Rudnycka (socjolog, pedagog, dziennikarka, pionierka ukraińskiego feminizmu), Stepan Rudnycki (założyciel ukraińskiej geografii politycznej), Oleksandr Szumyło von Kulczycki (filozof, socjolog, psycholog, pedagog), Mychajło Wozniak (krytyk literacki) Oleksandr Tysowski (pedagog, biolog, założyciel organizacji ukraińskich harcerzy) i inni.

Jeśli chodzi o drugie i trzecie kryterium (udział w działalności naukowej instytucji organizacyjnej szkoły Twardowskiego – Polskiego Towarzystwa Filozoficznego oraz udział w działalności organu PTF – czasopisma „Ruch Filozoficzny”), to szczegółowy przegląd sprawozdań z posiedzeń Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie w okresie 1910-1939 r. wykazał udział w tych posiedzeniach czterech ukraińskich filozofów, a mianowicie: Stepana Baley, Stepana Ołeksiuka, Jarosława Kuźmiwa i Oleksandra Szumyła von Kulczyckiego. Wygłosili oni w sumie 18. odczytów⁶. Oprócz tego przesłedzenie treści organu PTF – czasopisma „Ruch Filozoficzny” za lata 1911-1939 ujawniło zasługujące na uwagę publikacje takich ukraińskich filozofów jak: Stepan Baley, Stepan Ołeksiuk, Jakym Jarema, Iwan Mirczuk, Myron Zarycki.

Główne tezy komunikatu są więc następujące: po pierwsze, wielokulturowość przedwojennego Lwowa miała wpływ na charakter filozoficznej Szkoły Lwowsko-Warszawskiej; po drugie, do szkoły tej należeli również filozofowie ukraińscy, których twórczość była dotąd w badaniach nad nią pomijana, a warta jest uwzględnienia.

Bibliografia

- Jadacki [2003] – J. Jadacki, *From the Viewpoint of the Lvov-Warsaw School*, Amsterdam-New York 2003.
- Woleński [1985] – J. Woleński, *Filozoficzna Szkoła Lwowsko-Warszawska*, Warszawa 1985.
- Zamecki [1977] – S. Zamecki, *Koncepcja nauki w Szkole Lwowsko-Warszawskiej*, Wrocław 1977.
- Васюков [2006] – В. Васюков, *Исследования аналитического наследия Львовско-Варшавской школы*, Sankt-Petersburg 2006.
- Домбровський [2004] – Б. Домбровський, *Львівсько-Варшавська філософська школа (1895-1939)*, Lwów 2004.

⁶ Pod uwagę wzięto tylko te posiedzenia PTF, podczas których ukraińscy filozofowie wygłaszali odczyty. Ukraińscy filozofowie, to oczywiście, uczestniczyli w wielu innych posiedzeniach PTF – brali udział w dyskusjach i omówieniach odczytów innych prelegentów lub występowali w roli słuchaczy.